

Tartalom

Előszó (Révész György)	7
I. RÉSZ: A TE IS PROGRAM MÓDSZERTANI KERETEI (Simonné Goschi Gabriella, Prihoda Gábor)	9
I.1. Bevezetés	10
I.1.1. TE IS – Konceptiótól a módszertanig	10
I.1.2. A TE IS Módszertan	12
I.1.3. Társas szint az iskolában	16
I.2. A TE IS Módszertan értelmezési keretei	19
I.3. A TE IS Módszertan gyakorlati dimenziói	27
I.3.1. A mozgásprogram értelmezése	27
I.4. A TE IS Kerék	43
II. RÉSZ: A TE IS PROGRAM ELMÉLETI DIMENZIÓI ÉS MÓDSZERTANI ÚTVONALAI	47
II.1. Határok, keretek, elvárások (Simonné Goschi Gabriella)	50
II.2. Az elutasítás kezelése (Simonné Goschi Gabriella)	63
II.3. A szükségletek megfogalmazása (Prihoda Gábor)	75
II.4. A stressz kezelése (Pigniczkyne Lugos Ilona)	84
II.5. Kommunikáció (Viland Gabriella)	98
II.6. Düh és a harag kezelése (Révész György)	109
II.7. Elfogadó figyelem (Kövécstünde)	118
II.8. Erőforrások azonosítása (Prihoda Gábor)	128
II.9. Teljesítmény, siker, kudarc (Pigniczkyne Lugos Ilona)	138
II.10. A motiváció megerősítése, fenntartása (Takács Sándor)	146
II.11. Coopetition – Együttműködés és versengés (Pigniczkyne Lugos Ilona)	157
II.12. Elköteleződés, bevonódás (Simonné Goschi Gabriella)	168
II.13. Mentalizálás (Révész György)	181
II.14. Belső hálózat (Takács Sándor)	188
II.15. Kreativitás (Pigniczkyne Lugos Ilona)	200
II.16. Önbizalom (Kövécstünde)	210
II.17. Jövőorientáció (Kövécstünde)	221
II.18. Rendszerszemlélet (Takács Sándor)	230
II.19. Érzelmi intelligencia (Prihoda Gábor)	241
II.20. Identitás (Révész György)	251

III. RÉSZ: A TE IS PROGRAM FOLYAMATA ÉS SZEREPLŐI (Simonné Goschi Gabriella, Prihoda Gábor)	259
III.1. A Program előmunkálatai	261
III.1.1. Belépés az iskolába	262
Az idegen tényező Ellenállás és elutasítás Káosz Beépülés Új rendezettség Változás a TE IS Program belépésével	
III.1.2. A tréner feladatai	265
A tréner feladatai az iskolák igazgatóival való közös munkát érintően A TE IS tréner képzői szerepe	
III.1.3. Az iskolák szakembereinek szóló tréningek keretei	268
Érzékenyítés Befogadás Kiegészítés Tudásmegosztás Hogyan készítsük elő és valósítsuk meg a négy iskolai tréninget?	
III.1.4. A mentorpedagógusok feladatai	278
III.1.5. A mentorok és a tréner együttműködése	280
III.1.6. A gyerekek toborzása	280
Sokszínűség A bevonódás mozzanata	
III.1.7. A TE IS Diákok feladatai	286
III.2. Lendületben a TE IS Kerék	288
III.2.1. A TE IS Csapattal való közös munka keretei	288
III.2.2. Az első TE IS mozgásprogram	295
III.2.3. Hogyan kezdjük bele egy kutatásba?	300
A kutatás céljai Az adatok és információk gyűjtése Az adatok elemzése Eredményeink rendezése és a kutatási beszámoló elkészítése	
III.2.4. Hogyan készítsünk játékot?	306
A játék ötlete A játék témája A játék megtervezése és megvalósítása A játék lezárása Két példa a játékkészítésre	
III.2.5. Hálózatok a TE IS Programban	314
A hálózati kapcsolatok megtalálása A hálózatépítés lépései Hálózati célok és stratégiák A kapcsolatteremtés kérdései A hálózat karbantartása és lendülete	
III.2.6. Az iskolai házirend újragondolásának lehetőségei	319
Hogyan fogjunk hozzá a házirend átalakításához? Első lépések az új házirend felé Az új házirend kialakítása Házirendünk bevezetése Fenntartás Dilemmák és kényes pontok az iskola házirendjének újraalkotása terén	

III.2.7. A TE IS Program fenntarthatóságának kérdései	324
Kutatás, megismerés Célmeghatározás Tervezés Erőforrások Toborzás Szabályalkotás Kockázatelemzés, kifogáskezelés Programértékelés Külső erőforrás Tudásmegosztás Fenntarthatóság	
III.2.8. A TE IS Módszertan gyakorlati lépései a program előrehaladása mentén	331
Előkészítő workshopok a régiós munkatársak, a trénerek, a mentorok és a szupervízorok részvételével A mentorok és a trénerek közös TE IS Stratégiájának kialakítása A trénerek és az igazgatók közös munkájának folyamata A TE IS Csoport toborzása A TE IS belső, iskolai kommunikációjának kialakítása A TE IS Csoport csapatépítése A TE IS Kuckó kialakítása A TE IS Csoport első iskolai szintű kutatásának lebonyolítása Az első TE IS aktivitás megtervezése és megvalósítása A TE IS Csoport folyamatos fejlesztése, képzése és támogatása A TE IS aktivitások és mozgásprogramok folyamatosságának biztosítása Tematikus tréningek az iskola felnőtt szereplői számára Belső hálózat kialakítása és fenntartása Az iskola házirendjének újrágondolása A tudásmegosztás folyamatainak meghatározása Külső kapcsolatok és külső hálózat megteremtése A fenntarthatóság eszközeinek megteremtése	
Zárszó	339
Irodalomjegyzék	342
Szerzők	348
Köszönetnyilvánítás	352

Előszó

Az iskolák a család mellett a felnőtt társadalom, az emberi létezés, társas viselkedés „laboratóriumi”. Ha csak azt nézzük, hogy egy iskolás gyermek éber állapotának tetemes részét az intézményben tölti (az egész napos iskola bevezetésével napi 8 vagy még több órát!), önmagában már ez a tény is elgondolkodtathat bennünket. Az iskolai „tartózkodás” persze alapvetően nem erről szól, hanem sokkal inkább azokról a hatásokról, amelyek célja a világban való sikeres eligazodás zálogának előírt (tartott) ismeretek (tantárgyak) és viselkedés elsajátíttatása. A gyerekek igen különböznek abban, hogy melyik tárgyat (tanárt) szeretik, melyiket nem, azt azonban nagyon hamar megtanulják, hogy a tanítási órán hogyan kell viselkedni: „előrefelé kell nézni”, „nyugton kell maradni”, abból baj nem lehet! Ki előbb, ki később, megtanulja azt is, hogy vannak *formális* és *informális* szabályok – pontosan úgy, ahogyan a felnőttek, szülei világában. Gyakran előfordul, hogy nem tehetik azt, amihez valóban kedvük lenne. A tanulás – bármi legyen is a tartalma – *aktivitást* jelent, amit elég nehezen lehet „nyugton” csinálni; jelentse ez akár az elsős kisfiú egész testének kígyószerű tekergését, amikor az o betűt próbálja meg először leírni, vagy az ötödikes örömteli „aha, értem már” felugrását, ami alig különbözik Arkhimédészétől, aki meztelenül szaladt ki az utcára, úgy kiabálta, hogy „Heuréka, heuréka!”. A mozgás és az aktivitás maga az élet. Mielőtt azonban legyintenénk, hogy de ócska egy közhely, fontoljuk meg az alábbiakat: amikor a babát igyekszik édesanyja átöltöztetni és megpróbálja a csápoló karját beigazítani a rugdalózóba, a kicsi (vérmérsékletétől függően ugyan, de) üvöltözni kezd. A gyermek spontán motoros aktivitása és az ennek következtében változó *környezet* a pszichológiai én-fogalom kialakulásához vezet. Miközben a gyermek egyszerre érzékeli-észleli a környezet és a saját testének változásait, kialakul a testtudat, amely minden motoros aktivitás központja. Van olyan megfigyelés

is, mely szerint a motilitás-készletés korlátozása függőséghez, öngyűlölethez vezethet. Nem véletlen, hogy a „gúzsba kötés” a világháborúk kegyetlen katonai büntetése volt, de az inaktivitás gúzsba kötheti a lelkünket is. A mozgás, mozgásfejlődés az önállóság, önértékelés függvénye. A testi funkciókban megszerzett autonómia a járás, a tárgyakra irányuló manipuláció alapja, hiszen új, korábban nem létező lehetőségekkel kecsegtet. Gondoljuk meg: létezhet-e külső kényszer, ami az elesések, kisebb balesetek kínjaival együtt is megakadályozhatja a járt tanuló újraindulását, azt a boldog elégedettséget, amit a könnyei szivárványán át már mosolygó gyermek arcán látunk, amikor feláll és szalad „bele a világba”. Ez az aktivitás – például a testi erő, ügyesség – lesz a *társas elfogadás*, a státusz alapja, gondoljunk csak a nagy amerikai egyetemek sport ösztöndíjaira! Bár a sikeres aktivitás és a szociális visszajelentés nem feltétlenül esik egybe, az énkép alakulásában fontos szerepe van. Kinek nincs emléke azokról az órákról, amikor „az egész osztály egyetlen hullámmal rekeszizom, amit képtelen erőfeszítéssel szorít le a halálos röhögés” (Karinthy: Röhög az egész osztály).

Amikor az MDSZ elkezdte újragondolni az iskolai környezetben zajló testmozgás új szemléletét, azokra a spontán emberi motivációkra épített, mint az aktivitás igénye, az önkéntesség, a társas elfogadás, befogadás képessége, vágya. Felmerülhet a kérdés: akarja-e a TE IS Program megváltoztatni az iskolát? Az egyik válasz egyszerű: NEM, csupán annyit kíván elérni, hogy belássuk: az a korábbi felfogás, mely szerint a tanulás és a tudásszerzés helye leginkább az iskolai tanóra, nem állja meg a helyét, vegyük észre, hogy a „köztes időkben” legalább annyi készséget és kompetenciát sajátítunk el, mint az órákon. Nem, mert az alábbi fejezetekben részletezett útvonalak és kulcsfogalmak az *emberi létezés, fejlődés, társas együttlét egyetemes sarokkövei!* Az iménti kérdésre válaszolha-

A TE IS PROGRAM MÓDSZERTANA

tunk azonban IGEN-nel is: a TE IS Program arra épít, hogy nagyobb szerepet kapjon a diákok általi *alkotás*, hogy a gyerekek a maguk által kitalált játékokat tanulják meg, hogy az önkéntesség elvével vonják be egymást a közös aktivitásba. Igen, mert a program fókuszában a *részvétel*, *bevonódás* révén megvalósuló társas tanulás áll. Igen, mert arra is törekszik, hogy céljai megvalósításában nagyobb szerepet kapjanak *szülők*, az iskolát övező *közösség*

szereplői és hogy a *kölcsönösség* elve alapján ebből valamennyi résztvevő gazdagabbá válják! A gyerekek szeretnek iskolába járni, mert oda köthetőek sikereik, ott vannak a barátaik, első szerelmeik...; az iskola rengeteg közös élmény helye és forrása. A TE IS Program azt szeretné elérni, hogy ezek az élmények elérhetőek, megélhetőek legyenek mindenki számára!

A TE IS Program módszertani keretei

I.1. Bevezetés

„A kis székely faluban, ahol édesapám anyjának a családja élt, és amely falunak a nevét magam is viselem, az iskola kapuján van egy fába vésett felirat: »A tudás gyökerei keserűek, de gyümölcsei édesek.« E gondolat szerint neveltek engem is, ami nem csoda, hiszen abban az időben gyermekkorában majdnem mindenki ezt tanulta. Emlékszem, amikor körülbelül hétéves voltam, és valami iskolai dolgozatot böngészttem, próbáltam ritmusban énekelni a feladatot. Édesapám, aki rendszerint tudta, miről beszél, rám szólt: »Ne keverj munkát mulatsággal! A kettő nem megy együtt.« Azt hiszem, azért emlékszem erre az esetre, mert ez volt az első alkalom, amikor biztos voltam abban, hogy a felnőtteknek sincs mindig igazuk. A saját tapasztalatomból tudtam, hogy munka és élvezet együtt is járhat; hogy a tudás gyökereinek nem muszáj keserűnek lenni. Sokszor élveztem a tanulást, és éreztem, hogy amikor a tanulásban örömet leltem, minden megmaradt a fejemben, viszont amit unalmas volt tanulni, azt hamar el is felejtettem. Szakmai érdeklődésemet ugyanez a kérdés köti le. Az utolsó harminc esztendőben nagyrészt azzal foglalkoztam, hogy megértsem, milyen feltételek kellene ahhoz, hogy az ember élvezze azt, amit csinál.”
(Csíkszentmihályi Mihály)

I.1.1. TE IS – Konceptiótól a módszertanig

A Magyar Diáksport Szövetség 2014 elején indította útjára a TE IS Program gyakorlati megvalósítását. Ezt megelőzően a Szövetség vezetői és munkatársai már birtokában voltak annak az elméleti koncepciónak, amelynek célja az iskolai környezetben zajló testmozgás szemléletének újragondolása, a társas befogadás erősítése és az önkéntesség iskolai elterjesztése. Erre a három témára épült a 2013 végére megalkotott TE IS Konceptió, illetve az annak előzményeként lefolytatott országos szintű, reprezentatív iskolai kultúrakutatás.

Konceptiónkban a TE IS Programhoz kapcsolódó hazai és Uniós szabályozások, valamint az OECD ajánlásainak elemzése mellett elmélyültünk a programunkat alkotó alapfogalmakban és témákban is. Olyan összefüggéseket kerestünk, amelyek kapcsolódásai nem csupán egy jól működő program alapjait hatá-

rozzák meg, hanem hozzásegítik a magyar iskolákat a fejlődéshez, illetve az önfejlesztéshez. Az iskolák fejlődési irányai természetesen függenek az adott kor, korszak társadalmi, oktatási környezetétől és kérdéseitől is, így módszertanunk a TE IS Konceptióban megfogalmazott helyzetkép, és a benne lefektetett irányvonalak és szemlélet alapján íródott.

Eddigi munkánk során értelmeztük az iskolai befogadás szemléletét, rámutattunk a hazai törekvések fontosságára, egyúttal összekötöttük az iskolai kultúra és a befogadás témáját. Kutatásunkkal és releváns szakirodalmakkal alátámasztva megállapítottuk, hogy az iskolai inklúzió elképzelhetetlen anélkül, hogy megértsük az iskolai kultúra jelentőségét, és „használni” tudjuk a kultúra megjelenési formáit. Feltételezésünk szerint a befogadó szemlélet kialakításához az iskoláknak aktivitásra és saját kultúrájuk megismerésére van szüksége. Az aktivitás vagy dinamizálás fogalmi szinonimája és gyakorlati megjelenése a mozgás. A mozgásban

kiemelt szerepet játszik az élmény és a játék, amely által az aktivitás élvezetessé, bevonóvá válik, és társas tanulásra alkalmas helyzeteket teremt.

A társas tanulás programunk lényegi összetevője, amely a részvétel és a bevonódás mentén tud kiteljesedni. A részvétel akkor tud leginkább örömtelivé és produktívvá válni, ha annak motivációja önkéntes módon alapul. Ahogyan a koncepciónkban megjelentettük, az önkéntes, társas együttlét fontos keretet ad az élményszerzésnek, mint ahogyan a tudás megszerzésének is. Önkéntes és aktív keretek között a résztvevők olyan készségeket és tudásokat sajátítanak el, mint például a szervezés, a vezetés, a tervezés vagy a hatékony kommunikáció. Így az önkéntes munka annak révén, hogy lehetőséget nyújt az informális és non-formális tanulás módjainak elsajátítására, hozzájárul ahhoz is, hogy a gyerekek életébe az élethosszig tartó tanulás szemlélete és gyakorlata az iskolai évek alatt beépüljön.

Ahogy később – a módszertan elemeinek leírásakor – látni fogjuk, a TE IS Program szemléletében

a kutatás és a megismerés alapvető fontosságú. Eszméletnek megfelelően valósítottuk meg a TE IS Koncepcióhoz kapcsolódó reprezentatív előkutatásunkat, és ennek eredményeire alapozva tervezzük, hogy a program iskolai implementációjának kezdetén tovább folytatjuk ezt a megismerési folyamatot. Kutatásunk fókuszra továbbra is az iskolai kultúra, ám a mennyiségi reprezentativitást felváltja a minőségi, részt vevő megfigyelői szerepkör. A későbbiekben hét olyan iskolában fogunk egy-egy hetet eltölteni, ahol a TE IS Programot újtárra indították.

Az előre kidolgozott kutatási módszertan alapján végzett kvalitatív kutatásnak kettős célja van. Elsősorban szeretnénk képet kapni az iskolai kultúrák sajátos jellemzőiről, másodsorban fontosnak tartjuk a mindennapok szintjén is vizsgálni a program bevezetésének mozzanatait. A TE IS Programban rendszeressé váló kutatási szakaszokkal az a távlati tervünk, hogy az iskolai kultúra fontosságát még jobban hangsúlyozzuk. A későbbiekben – a program előrehaladásával és kutatásaink eredményei-

nek összegzésével – egy olyan mérőeszközt tervezünk kifejleszteni, amely alkalmas arra, hogy az iskolák a saját kultúrájuk összetevőiről pontos képet kaphassanak. Meggyőződésünk, hogy az iskolai fejlesztések csak nehezen tudnak megvalósulni az iskolai kultúra és annak hétköznapi vetületeinek megértése nélkül. Abban is hiszünk, hogy ha a kutatás és a környezetünk megismerése – mint szemlélet és módszertan – az iskolák számára átadható készségként, kompetenciaként, tudásként jelenik meg, akkor az iskolai fejlesztésekhez maga az iskola belülről, önfejlesztő módon tud hozzájárulni.

A TE IS Program módszertana a tanórán kívüli időszakra fókuszál. Bár programunk elemei legfőképpen a szünetekre, az iskolai órák utáni időszakokra vonatkoznak, mindez nem jelenti azt, hogy az órákon és egyéb strukturált foglalkozásokon zajló társas és pedagógiai hatásokra ne lennének tekintettel. Koncepciónkban, „A Tanulás keretei” című fejezetben leírtak szerint az utóbbi években, évtizedekben a tanulás fogalma jelentősen kibővült. A folyamatos technológiai és társadalmi fejlődés igényei mentén gyermekeinkre élethosszig tartó tanulás vár. Míg korábban a tanulás és a tudásszerzés meghatározott helyeként leginkább az iskolai tanórákat tartottuk, ma már látjuk, hogy a „köztes időkben” legalább annyi készséget és kompetenciát sajátítunk el, mint az órákon. Ráadásul az órai munkát jelentősen befolyásolják az órákon kívül történtek. Gondoljunk csak arra, hogy ha a szünetekben a gyerekek nem „lazíthatják el a figyelmüket”, akkor az órákon nem tudnak olyan hatékonysággal jelen lenni, ahogyan az felőlük elvárásuként megjelenik. Ahogyan később látni fogjuk, az iskola társas hatásainak és a gyerekek tanulmányi eredményeinek szoros kapcsolatát számos nemzetközi kutatás és publikáció tárgyalja.

A nemzetközi oktatáspolitikai szabályozások által egyre inkább előtérbe helyezett transzverzális készségek szükségessége szintén a társas tanulás fontosságát erősíti. Az iskolai társas együttlét támogatása és előremutató fejlesztési tartalmak-

kal való megtöltése, a gyerekek fejlődése szempontjából a tanórai és a tanórán kívüli időszakokat tulajdonképpen azonos fontossági szintre emeli. Elképzeléseink szerint a tanórákon szerzett tudás és a tanórán kívül megélt, megtapasztalt élmények és eredmények együttesen járulnak hozzá gyermekeink fejlődéséhez és jövőbeli sikereihez.

I.1.2. A TE IS Módszertan

A TE IS Módszertan célja, hogy olyan fejlesztési lehetőségeket és útvonalakat írjon le, amelyek egyenként és egymáshoz kapcsolódva segítséget nyújtanak a TE IS Program bevezetésében és megvalósításában. Módszertanunk központi elemei a mozgás, a befogadás, és az önkéntesség. Mindez azt jelenti, hogy munkánk fókuszában a tanulók aktivitása, a társas befogadás szemlélete és az önkéntes részvétel elősegítése áll.

Az iskola célja a tudás átadása, a nevelés és a tanulási környezet megteremtése. Értelmezésünk szerint az iskola olyan tér, amelyben gyermekeink életük egyik legfontosabb időszakát töltik. Itt élik át a társas viszonyok legtöbbszörét, itt bontakozik ki az érdeklődésük, és itt kapják a legtöbb olyan felnőtt mintát, amelyek a későbbi – immár felnőtt – életükben visszaköszönnék. A gyerekek számára az iskolában válik rendszerré és integrált tudássá mindaz, amire életük során szükségük lesz. Az iskola tehát egyszerre elsősorú terepe a szocializációnak, és színtere a tudás megszerzésének.

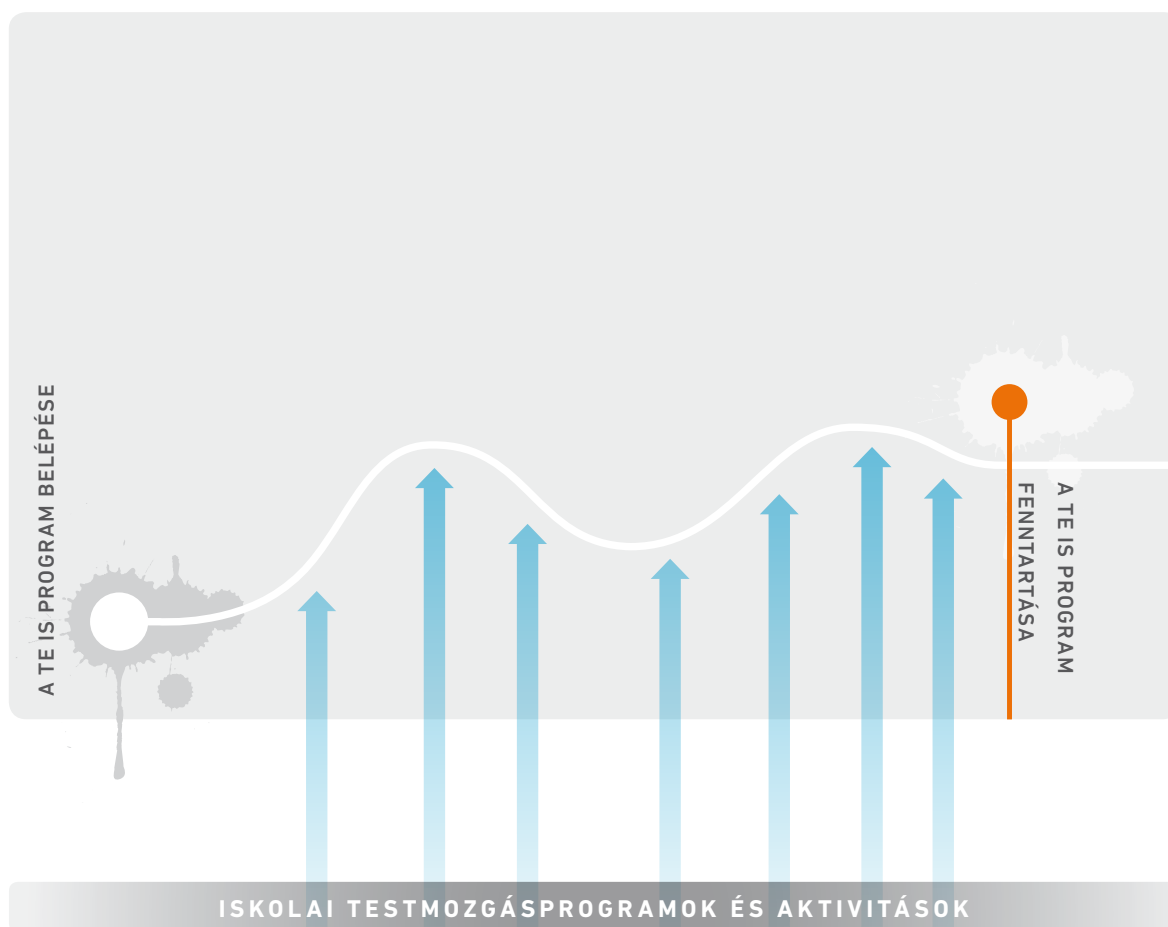
Szaknyelven szólva az iskolában formális, non-formális és informális készségek fejlesztése zajlik, amelyek a tanulási utak mentén válnak transzverzális készségekké. A transzverzális készségek komplexitása azt igényli, hogy a tanítás és a nevelés kiterjedjen a gyermekeket érintő összes fejlesztési területre. Ha példaként a konfliktusok kezelésére gondolunk, akkor láthatjuk, hogy nem elég csupán a megegyezés praktikus, technikai jellegű

készségeit elsajátítanunk, de kezelniük kell egy összetűzés vagy vita lelki és társas aspektusait is. Tudnunk kell, hogy „mit tegyünk” a minket ért sérelmekkel, meg kell ismerjünk a konfliktushelyzetben felmerülő érzéseinket és azok megnyilvánulásait, valamint értelmeznünk kell a másik szándékait is. Módszertanunkat úgy alkottuk meg, hogy meg tudjon felelni a gyermekek komplex nevelése, oktatása és fejlesztése adta pedagógiai kihívásoknak. Törekszünk ugyanakkor arra is, hogy válaszaink, megoldásaink a lehető leggyakorlatiasabb, leginkább kézzelfogható formában jelenjenek meg az olvasók, a résztvevők és a felhasználók számára.

Az iskolai működés alapfolyamata a tanulás és a tanítás összekapcsolódó mozzanata, amelyben keverednek a tantárgyak tudástartalmai, és a személyes, valamint társas viszonyok összetevői. A TE IS

Program célja, hogy olyan kereteket teremtsen az iskolában az elfogadáson, biztonságon és bizalmon alapuló társas együttlétre, amely hozzájárul a tanulás és a tanítás eredményességéhez, valamint aktivizálja a társas és személyes dinamikákat.

A TE IS Programot előkészítő és megalapozó TE IS Koncepció megalkotása során arra törekedtünk, hogy a testmozgás, az önkéntesség és a befogadás tartalmi az iskolákban zajló tanítási és tanulási folyamatokkal, valamint az iskolákat érintő szabályozási jellemzőkkel együtt, egységes programmá álljanak össze. Bár a TE IS Módszertan alapja a TE IS Koncepció, szerkezetük és megközelítésük különböznek egymástól. A módszertan ugyanúgy tartalmaz elméleti alapvetéseket, terepe viszont sokkal inkább az iskolai működés gyakorlata. Az iskolák működése, mint minden más szervezeti

1. ábra: A TE IS Program életciklusának sematikus ábrázolása

TÁRSAS KÖZPONTÚ EGÉSZSÉGTUDATOS ISKOLAI KULTÚRA

A TE IS PROGRAM MÓDSZERTANA

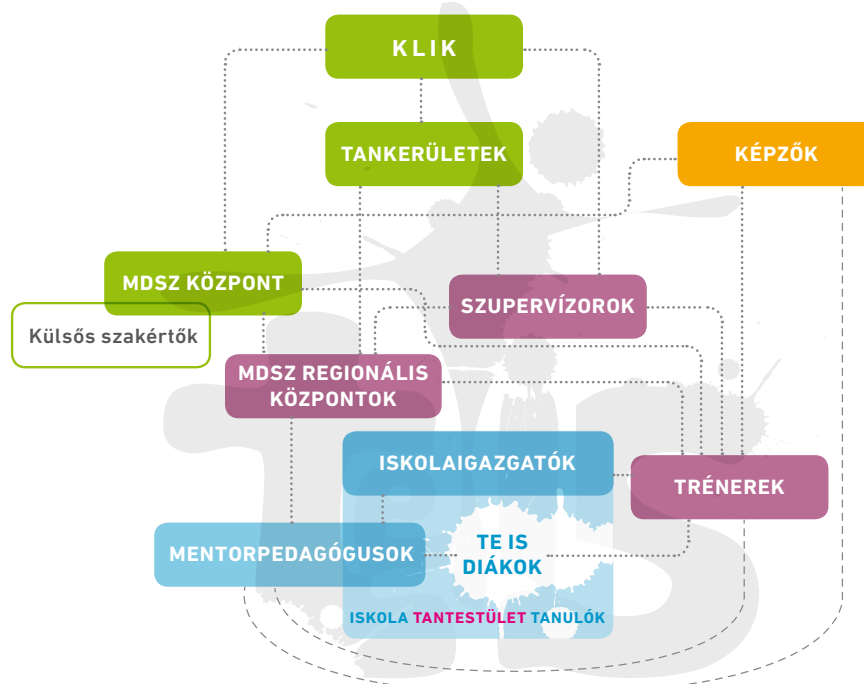
működés – a szabályozási kereteken felül – sajátos értékek mentén zajlik. Ez a sajátosság érhető tetten az iskola kultúrájában, ahol a normák, az értékek és a preferenciák árnyalatai intézményenként különböznek.

Az iskolai kultúrák sajátosságai mellett a TE IS Program kialakítása során egy általános „kaszko-dót” vettünk igénybe, amely nem más, mint a program iskolai folyamatának életciklusa: egy általános dinamika-modell. Az életciklus a program belépésétől a program fenntartható állandósulásáig tart, mindeközben erősödik, gyengül, mélypontra esik, fellendül, végül normalizálódik, beépül; természetesen, iskolánként más és más ütemben. Ez az életciklus görbe lesz segítségünkre abban, hogy a TE IS Program módszertani elemeit meghatározzuk, sorba rendezzük, és a helyükre illesszük, valamint abban, hogy ezeket az elemeket minden iskola megfelelő módon és megfelelő helyen tudja használni. Elmondhatjuk, hogy a program életciklusának görbéje módszertanunk elsődleges rendező elve (1. ábra).

Programunk középpontjában az iskola diákjaiból toborzott, 10-12 fős TE IS Csapat áll. A TE IS Prog-

ramban ez az a csoport, amelynek fejlődése, belső munkája és kreativitása, valamint aktivitása által valósulnak meg az iskolában a mozgásprogramok és aktivitások. Módszertanunk direkt módon leginkább ennek a csoportnak a munkáját támogatja, ám ahogyan a későbbiekben látható lesz, a módszertani elemek – az egyes szervezeti rétegeknek megfelelően – az egész iskola fejlődésére vonatkoztathatóak. Módszertanunk a TE IS Csapat munkájára, és ezen keresztül az egész iskola kultúrájának, folyamatainak fejlesztésére is képesek lesznek hatni.

A TE IS Program feladatát és célkitűzéseit, a TE IS Csapattal való együttműködés mentén mentorpedagógusok és trénerok támogatják. A TE IS Programban mentorpedagógusként olyan – a programot megvalósító iskolában dolgozó – pedagógusokat toboroztunk, akik a program elindítása előtt speciális képzésen vettek részt, csakúgy, mint a program trénerai, akik az iskolákon kívül álló támogató szakemberekként lesznek jelen a program teljes folyamatában. Programunkban minden iskola két mentorpedagógussal támogatja a TE IS előrehaladását, illetve minden iskolának egy tréner segít abban, hogy a program sikeres legyen.

2. ábra: A TE IS Program körül kialakuló szakmai hálózat

A trénerok és a mentorpedagógusok a program céljai szerint szakmai hálózatot alkotnak, amelynek csomópontjai az iskolák maguk. A hálózati működés mentén tud megvalósulni a TE IS céljai között szereplő tudás- és erőforrás-megosztás. A TE IS hálózatban nem csupán a TE IS Csapat tanulói, a trénerok és a mentorpedagógusok szerepelnek, hanem más szakemberek, illetve intézmények is, ahogyan azt a 2. ábra mutatja.

A trénerokon és a mentorpedagógusokon kívül a hálózatban kiemelt szerepe van az iskola igazgatójának is, aki egyfelől adminisztratív felelősséget vállal az iskolában zajló programokért, így a TE IS Programért is, másfelől fontos, támogató szerepe van a projekt mindennapjaiban. A TE IS Program szempontjából az iskolaigazgatóval való együttműködés elsősorban a trénerok feladata. A trénerok és az igazgató közös munkáját olyan elemek gazdagítják, mint a támogatás, az információcseré, a visszacsatolások megteremtése, a bevonás és bevonódás.

A TE IS Program szakmai megalkotása a Magyar Diáksport Szövetségben (MDSZ) történik. Az MDSZ maga is rendelkezik regionális hálózattal, amiből az következik, hogy az egyes régiók munkatársai szintén részei a TE IS Hálózatnak. Az MDSZ régiók munkatársainak feladata, hogy helyi szintű koordinációs és szabályozási szintű támogatást nyújtsanak a TE IS Programban részt vevő iskoláknak és szakembereknek. Az MDSZ jól működő, „bejártott” regionális hálózata segítséget nyújthat az iskolák számára a helyi adottságok feltérképezésében, valamint a helyi erőforrások megteremtésében. Ugyanígy, a szupervízorok a hálózatban szintén regionális szinten nyújtanak támogatást, ám az ő feladatuk leginkább a szakmai kérdések, problémák megoldása, kimondottan a trénerok munkájának támogatása céljából. A TE IS szupervízorok feladata, hogy figyelemmel kísérjék a program előrehaladását, és rendszeres szakmai támogatást nyújtsanak a tréneroknak esetmegbeszélő csoportok

tartásával, a hálózati dinamika lendületben tartásával vagy akár személyes beszélgetésekkel.

Bár a TE IS Program képzőinek mandátuma a trénerok és a mentorpedagógusok, valamint a szupervízorok képzésével lejár, szerepük a program eredményességének (főként elindulásának) tekintetében mégis kiemelt. A TE IS Programban dolgozó szakemberek előzetes képzésének tematikáját és megvalósítását ugyanis a képzők végezték, s terveink szerint e négy szakemberrel a kapcsolat a képzéseken túl is megmarad.

A TE IS Programot érintő szabályozási és koordinációs szintek résztvevői – maguk is a hálózat részei – a Magyar Diáksport Szövetség, a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) és a KLIK tankerületei. A hálózat tetején elhelyezkedő KLIK és annak tankerületei leginkább fenntartó intézményként vesznek részt a hálózatban, azzal együtt, hogy a TE IS Program megvalósításának koordinálásban, a programot érintő döntések meghozatalában is kiemelt szerepük van.

A hálózat közös munkájának irányai és szabályai a módszertanunk által meghatározott célok szerint alakul, és vélhetően több ponton változni fog a megvalósítás során. A hálózat felépülése és megtartó szövetté fejlődése a résztvevők együttes munkája által a közös munka során történik meg. Ehhez a munkához – kimondottan a hálózatfejlesztéshez – módszertanunk egy későbbi fejezetében szakmai támogatással is fogunk szolgálni.

A TE IS Hálózat ábrája egyben a TE IS Program célcsoportjait is megjeleníti. Elsődleges célcsoportnak az iskoláskorú gyerekeket, fiatalokat tekinthetjük, másodlagos célcsoportként pedig a pedagógusokat és az iskola teljes személyzetét említhetjük, beleértve az adminisztratív és a technikai dolgozókat is. Programunk az elsődleges és másodlagos célcsoportokat közvetlenül érinti, hiszen a megvalósulás helyszíne maga az iskola. Programunk során a célcsoportok tekintetében ugyanakkor a szülőkre is gondoltunk, hiszen a TE IS program a tanórán kívüli

A TE IS PROGRAM MÓDSZERTANA

idő hasznos eltöltését igyekszik biztosítani (tanórák közötti szünetek, valamint a tanítás utáni időszakok). Bár a TE IS Program az iskola és a szülők közötti kommunikációra, együttműködésre módszertani szinten nem tér ki, a szülők bevonását, mozgósítását kiemelten fontosnak tartjuk a program teljes folyamatában.

További célcsoportot képeznek az iskolát körülvevő tér és közösség szereplői, azok a civilek, vállalkozók, hivatali képviselők, akik részt vesznek vagy vehetnek az iskola életének mindennapjaiban. A TE IS Program fontos eleme a már említett tudásbázis létrehozása és a hálózati működés kialakítása, ezért a helyi közösség kezdeményezései kiemelt erőforrásokat, tartalmakat, értékeket jelentenek a program és az iskolák számára. A kölcsönösség jegyében egyúttal az iskolai munkában való részvétel, vagy az iskola erőforrásainak közösségi kiterjesztése szintén hozadékkal járhat a helyi közösség polgárai és az intézmények számára.

Bár a harmadlagos és a negyedleges célcsoport indirekt módon kapcsolódik a TE IS Programhoz, a sikeres implementációhoz és a fenntarthatósághoz elengedhetetlen az iskolán kívüli környezet szerepvállalása. A TE IS Program és annak módszertana egyfajta keretet biztosít, amelyben a gyerekek, fiatalok neveléséhez kapcsolódó kezdeményezések megvalósulhatnak, de a fennmaradáshoz és értékteremtéshez szükséges tartalmakat az iskola és annak környezete tudja biztosítani. Mivel a program tiszteletben tartja az egyének és a befogadó közösségek egyedi jellegzetességeit, ezért nem is tehet mást, minthogy a megvalósítás felelősségét és kontrollját azoknak adja, akik a sikeres implementáció után a pozitív hatások hasznélvezői lesznek.

Ahogy korábban – és a Koncepciónkban is – felvázoltuk, programunk módszertana az iskolák társas szintjére vonatkozik. Ez nem jelenti azt, hogy a program hatásai egyéni és társadalmi szinten ne lennének érvényesek. A társas szintre cél-

zott, csoportokat és közösségeket érintő fejlesztési mozzanatok ugyanis – természetesen – hatnak a csoport tagjaira mint egyénekre, valamint a csoportot magába foglaló társadalmi szintre is, akár a szabályozás vagy a jogalkotás területeit, akár ideértve a társadalmi szemléletet is.

I.1.3. Társas szint az iskolában

A társas térben nem elsősorban a résztvevők hasonlósága vagy különbözősége, hanem a tagok kölcsönhatása, interakciója, valamint az egymástól való függésük kerül középpontba. A társas résztvevők kommunikációja, érintkezései, közösen kialakított értékeik és normáik jelentik azt a dinamikát, amellyel a társas mező leírható, jellemezhető, és amelyet a változás (fejlődés) szempontjából figyelembe kell vennünk.

A TE IS Program koncepciójában megjelenített célrendszer világosan kifejezi, hogy a program módszertana a társas mezőre (szintre) vonatkozik. Mindez azt jelenti, hogy a módszertan elemeinek kidolgozása és a megvalósításhoz kapcsolódó ajánlások egyaránt az iskola társas csoportjainak dinamikájára épülnek. Az iskola dinamikai szemlélete szerint el kell fogadjuk, hogy a társas tér bármely részének változása, mozgása a többi részlet állapotát is megváltoztathatja. [1]

Ha egy teljes napot eltöltünk egy iskolában, akkor azt látjuk legelőször, hogy az iskolai rendnek megfelelően egy meghatározott ritmus szerint zajlik az élet: időhöz kötött szünetek vannak, osztályok és évfolyamok különülnek el. Amennyiben azonban a tanulás céljain keresztül figyelünk, láthatjuk, hogy vannak jobban teljesítő és rosszabbul tanuló diákok. Az iskolai munkát ugyanakkor sokszínű tudással rendelkező tantestület irányítja, emellett az iskola terében részt vevőként találkozhatunk technikai és adminisztratív dolgozókkal is, mint például amilyen a portás, a takarítónő, a konyhai személyzet vagy az iskolatitkár. Látjuk még az iskola fizikai megjelenését is, például padokat, termeket, asztalokat, virágokat, díszeket, taneszközöket. A társas mező, illetve a társas dinamika szemlélete ennél lényegesen többet nyújt. E látásmód által kiderülhetnek olyan iskolai mozzanatok is, amelyek elsőre nem láthatóak: hogyan csoportosulnak a gyerekek szünetekben; egyáltalán milyen aktivitással töltik el a 10-15 perceket; milyen kapcsolatok jellemzik őket, ha együtt vannak; van-e felnőtt-gyermek kommunikáció, s ha van, akkor miként jellemezhető? A pedagógusok például a szünetet a tanári szobában töltik vagy a gyerekekkel; milyen kedvvel érkeznek az órákra; a tanáriban csönd van-e, vagy állandó megbeszélés, élménycsere történik? Ezeknek a mozzanatoknak mind sajátos társas dinamikai háttere van.

A társas szint legfontosabb jellemzője, hogy normákat és értékeket teremt, amelyek mentén kialakul az adott társas közegre, csoportra vagy éppen az egész iskolára vonatkozó kultúra. A társas térben a résztvevők a maguk által kialakított kultúra értékei és normái mentén szerveződnek és tagolódnak.

A társas mező fontosságát és érvényességét mi sem bizonyítja jobban, mint azoknak a kutatásoknak az eredményei, amelyek megmutatják, hogy egy csoport tagjainak kicserélődése esetén is megmaradnak a csoport vagy társas közeg értékei és normái [2; 3]. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a társas szint

„produktumai” – mint amilyen a csoport értékei, normái – sokkal erősebbek, mint az egyének hozzáadott értékei, legyen szó akár egy új csoportvezetőről vagy igazgatóról. Másrészt viszont, csoportokkal dolgozva azt is láthatjuk, hogy a csoport ereje sokkal nagyobb annál, mintha a tagok erejét egyszerűen csak összeadnánk. Egymással interakcióban, egymást inspirálva, erősítve a csoportban olyan rejtett tartalékok kerülhetnek felszínre, amelyek a társas mező dinamikája nélkül nem jelennének meg.

A társas tér dinamikája, annak megértése, irányítása, támogatása nélkül is zajlik, működik; tehát akkor is hat és meghatároz, ha nem foglalkozunk vele. Mikor a gyerekek a szünetekben mozdulatlanul ülnek a folyósón, és a becsöngetésig a telefonjukat nyomogatják, akkor ennek a társas történetnek ugyanolyan dinamikája van, mint annak, amikor kicsik a nagyokkal együtt „felszántják” a folyosók padlózatát. Mindkét esetben társas történetről beszélünk, a kérdés csupán az, hogy mi az, ami a látható események mélyén történik. Programunk szempontjából rögtön adódik a következő kérdés: mit tudunk tenni annak érdekében, hogy a szüneteket a gyerekek felszabadultan, fellazulva éljék meg?

A társas tér – ahogyan fentebb említettük – állandó változásban van a tagok, résztvevők személyétől függetlenül is. A társas értékek formálódnak, a normák csiszolódnak, a kultúra maga is alakul, változik. Ez a változás a társas tér dinamikájának sajátossága. Míg azonban a változás a dinamikai sodrás által kézzelfogható, a társas mező szokásrendje viszonylag állandó. Lewin a csoportok összetételét, teljesítményeit, reakcióit és interakcióit olyan folyóhoz hasonlítja, amely „állandóan változtatja elemeit, még ha sebessége és iránya azonos marad is.” [2]

Bár módszertanunk célja, hogy használható eszköztárt nyújtson az iskolai mozgásprogramok szervezéséhez, valamint a befogadás és az önkéntesség erősítéséhez, mégsem tekintjük elhanyagolhatónak a társas mezőben részt vevő tanulókat, pedagógu-

A TE IS PROGRAM MÓDSZERTANA

sok és iskolai munkatársak egyéni fejlődésének igényét. Ahogyan korábban erre már utaltunk, a társas mezőben zajló csoportos együttlét adta lehetőségek az egyéni szinteken is érvényesek. Ha a transzverzális kompetenciákat nézzük (például kezdeményezőkézség, a problémamegoldás és a közös munkavégzés képessége), láthatjuk, hogy nagy részük társas viszonyokhoz köthető. Ilyen értelemben a kompetenciák fejlődésében a társas dinamika alakulása központi tényező. Nem is beszélve arról, hogy a fejlődés forrásaihoz való hozzáférés (társak, partnerek, tanítók, mesterek) szempontjából mennyire fontosak a társas tér alakulásai, értékei és normái. A tanulók vagy pedagógusok társas kompetenciák hiányában sokkal nehezebben jutnak hozzá ahhoz a tudáshoz, amely erősítheti őket céljaik elérésében. Ha azonban a tanulás és az együttlét közös élményeken keresztül történik, akkor az együtt kitalált megoldások, a közösen megoldott problémák egyfelől megsokszorozzák annak eredményességét, másfelől önállóbbá és elfogadottabbá tesznek bennünket. A képessé válás élménye szintén a társas szinten tud leginkább megjelenni, és ehhez kapcsolódva az önbizalom és a siker ereje is nagyobb, ha az társas szinten, a többiek által elismerve vagy a társakkal együtt tud megvalósulni.

A felnőtt életben számos olyan kihívással kell szembenéznünk, amelyekre csak akkor tudunk válaszokat, megoldásokat adni, ha megtanultuk felismerni, kezelni és feloldani-megoldani a szociális térben történő mozzanatokat. Gyermekkorban a társas tanulás az iskolákban a közös élmények mentén az együttlét által történik meg, azonban korántsem mindig látható módon.

A TE IS Program szándéka az, hogy kézzelfogható segítséget nyújtson az iskola társas dimenziójának megértésében, kezelésében, támogatásában, annak érdekében, hogy a társas mező változásai a társas tér szereplőinek hasznára válják.

A befogadás, a mozgás és aktivitás, valamint az önkéntesség témaköreit érintve kiemeltük az iskolai kultúra fontosságát, és meghatároztuk azt a társas mezőt, amely a TE IS Program módszertanának tere. Módszertanunkhoz olyan elméleti és gyakorlati elemeket, dimenziókat alkottunk rendszerré, amelyek által leírhatóvá válnak az egyes módszerek és gyakorlatok. Az elméleti és gyakorlati dimenziók rendszerében megjelenített elemek kapcsolódásait módszertani útvonalaknak neveztük el. A következő fejezetek a TE IS Program módszertani útvonalainak meghatározásait tartalmazzák.

